

ОДЕСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ МЕДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Загальної і клінічної фармакології та фармакогнозії

МЕТОДИЧНА РОЗРОБКА ЛЕКЦІЇ

Навчальна дисципліна: «Ресурсознавство лікарських рослин»

Лекція № 1: «Ресурсознавство як наука і навчальна дисципліна. Мета, завдання, об'єкти вивчення та термінологія ресурсознавства лікарських рослин. Ресурсознавчі дослідження в Україні: історичний аспект.

Сировинна база лікарських рослин в Україні. Сучасний стан та динаміка використання ресурсів дикорослих лікарських рослин: вищих рослин, водоростей, лишайників, грибів. Нормативно-правові основи обліку та використання ресурсів ЛР в Україні. Державний кадастр рослинного світу.»

Курс: 5-й факультет: медико-фармацевтичний

Лекцію обговорено на методичній
наradі кафедри 30 серпня 2025 р.
Протокол № 1.
Зав. кафедри

проф. Рожковський Я.В.

Лекція № 1: «Ресурсознавство як наука і навчальна дисципліна. Мета, завдання, об'єкти вивчення та термінологія ресурсознавства лікарських рослин. Ресурсознавчі дослідження в Україні: історичний аспект.

Сировинна база лікарських рослин в Україні. Сучасний стан та динаміка використання ресурсів дикорослих лікарських рослин: вищих рослин, водоростей, лишайників, грибів. Нормативно-правові основи обліку та використання ресурсів ЛР в Україні. Державний кадастр рослинного світу» - 2 год.

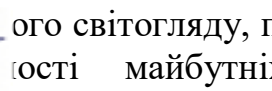
1. Актуальність теми. Обґрунтування теми. Ресурси лікарських рослин є предметом вивчення особливого розділу знань – ресурсознавства лікарських рослин, яке оперує певними поняттями, термінами, вирішує дуже важливі та актуальні питання раціонального використання природних ресурсів лікарських рослин, веде пошук шляхів створення сировинної бази для виробництва вітчизняних фітопрепаратів, тобто сприяє розвитку вітчизняної фармацевтичної промисловості, про що свідчать деякі результати ресурсознавських досліджень в Україні, наведені у письмовій частині лекції. Здавна вважається, що Україна неймовірно багата на природні рослинні ресурси, зокрема, на лікарські рослини. Дійсно, у колишньому СРСР майже 1/3 дикорослої та культивованої ЛРС заготовляли саме в Україні, про що свідчили відповідні статистичні дані. Але зараз така статистика відсутня, а стан природних ресурсів погіршився. Суцільний облік ресурсів ЛР як в Україні, так і в Одеському регіоні проводився дуже давно, його проведення конче необхідно і є одною із складових великої комплексної роботи по створенню державного кадастру рослинних ресурсів.

2. Цілі лекції навчальні:

-ознайомити студентів з предметом вивчення та головними задачами ресурсознавства ЛР, визначити основні поняття і терміни дисципліни; сформулювати уявлення про теоретичне й практичне ресурсознавство та основні етапи їх розвитку в Україні;

-сформулювати у студентів уявлення про сировинну базу ЛР в Україні та її сучасний стан;

-ознайомити студентів із нормативно-правовими основами обліку та використання ресурсів ЛР в Україні;

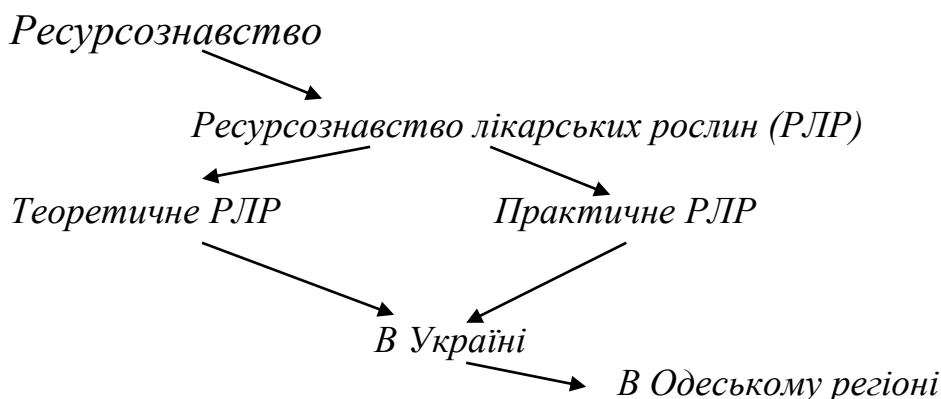
виховні: сприяти форм ого світогляду, поважного ставлення до природи; право ості майбутніх провізорів при використанні природних ресурсів ЛРС, викликати зацікавленість до вивчення ресурсів ЛР у своєму регіоні.

3. План та організаційна структура лекції

№№	Основні етапи лекції та їх зміст	Цілі у рівнях абстракції	Тип лекції. Обладнання лекції	Розподіл часу
I	2	3	4	5
1.	Підготовчий етап			5%
1.	Визначення навчальної мети			
2.	Забезпечення позитивної мотивації			
II	Основний етап		Комбінована.	90%
3.	Викладення лекційного матеріалу. План: Ч. I	I	Таблиці, карти ресурсів, гербарії, монографічні видання	
	1. Визначення ресурсознавства як науки. Предмет та об'єкти вивчення ресурсознавства лікарських рослин (РЛР).	II		
	2. Теоретичний та практичний аспекти РЛР.	II		
	3. Основні поняття та визначення РЛР.	III		
	4. Основні етапи розвитку РЛС.	III		
	5. РЛС в Україні (історичний аспект).	III		
	6. Вивчення ресурсів ЛР в Одеському регіоні	III		
	Ч. II			
	7. Сучасні уявлення про стан ресурсів ЛР в Україні, в Одеському регіоні.	II		
	8. Нормативно-правові основи обліку та використання ресурсів ЛР.	II		
	9. Державний кадастр рослинного світу			
III	Заключний етап		Перелік літератури,	5%
4.	Резюме лекції. Загальні висновки.		питання,	2%
5.	Відповідь лектора на можливі запитання.		завдання.	2%
	Завдання для самопідготовки.			3%

4. *Зміст лекційного матеріалу:*

-структурно-логічна схема змісту теми:

-текст лекції (додається)

5. *Матеріали щодо активації студентів під час проведення лекції:*

Питання:

1. Пригадайте, які рослини ми називаємо лікарськими?
2. Наведіть приклади офіційної ЛРС, яку на даний час широко використовують лише з дикорослих рослин місцевої флори.
3. Назвіть види ЛР – джерела дефіцитної ЛРС.
4. Яку термінологію використовують у фармації для означення виду ЛРС?
5. Які фактори впливають на різноманітність та розповсюдженість дикорослих ЛР?
6. Як взагалі можна оцінити багатство флори ЛР в Україні? В Одеській обл.?
7. Назвіть широко розповсюджені види ЛР з потенційно великими запасами сировини.

Ситуаційні завдання:

1. Виділіть з наданого переліку лікарської сировини таку, що одержують з *нижчих рослин*: **слані ламінарії** (водорость); **слані цетрарії ісландської** (лишайник); насіння льону; листя сумаху; рицинова олія.
2. Виділіть з наданого переліку лікарської сировини таку, що одержують з *грибів*: **чага**; **маткові ріжки**; листя подорожника великого; плоди софори; трава деревію.

6. *Загальне матеріальне та методичне забезпечення лекції:*

- навчальне приміщення : лекційна аудиторія;
- обладнання: кодоскоп (або мультимедіапроектор), екран;

- *ілюстративні матеріали*: таблиці, карти рослинності, фотографії, слайди, монографії, періодичні наукові видання

7. Матеріали для самопідготовки студентів:

А) з теми викладеної лекції

Література

основна:

1. Ресурсознавство лікарських рослин: Практикум / Тржецинський С. Д. та ін. – Запоріжжя: ЗДМУ, 2021.
2. Фармакогнозія: підручник для студентів фармацевтичних факультетів / Посилкіна О. В. та ін. – Харків: НФаУ, 2015–2018 (розділи, присвячені сировинній базі).
3. Тржецинський С. Д., Доля В. С., Денисенко О. М. Ресурсознавство лікарських рослин : навч.-метод. посіб. Запоріжжя : ЗДМУ, 2015. 115 с.
4. Грицик А. Р., Водославський В. М., Мельник М. В. Фармакогнозія. Ресурсознавство лікарських рослин : навч. посіб. Івано-Франківськ : ПП Голіней О. М., 2019. 248 с.
5. Зузук Б. М. Ресурсознавство лікарських рослин : навч. посіб. для студ. вищ. фармацев. навч. закл. Вінниця : Нова Книга, 2015. 232 с.

Питання

1. Визначення ресурсознавства як науки.
2. Значення ресурсознавства лікарських рослин для фармації і медицини.
3. Предмет вивчення ресурсознавства лікарських рослин.
4. Головні задачі ресурсознавства ЛР.
5. Теоретичний аспект ресурсознавства ЛР.
6. Зміст практичного ресурсознавства ЛР.
7. Основні поняття і визначення: лікарська рослина (ЛР); лікарська рослинна сировина (ЛРС), ресурси ЛР; спеціальне використання ресурсів.
8. Етапи розвитку ресурсознавства ЛР в Україні.
9. Організація робіт з ресурсознавства ВІЛРом, Українською (Лубенською) ЗДС.
10. Доробок українських вчених в галузі ресурсознавства ЛР.
11. Значення робіт Д.С.Івашина для формування і розвитку ресурсознавства ЛР в Україні.
12. Сучасні дані про стан та динаміку ресурсів ЛР в Україні.
13. Дослідження та характеристика ресурсів ЛР в Одеській обл.
14. Міжнародні угоди про використання рослинного світу.
15. Закони України, якими регламентується використання ресурсів ЛР.
16. Місце Державного Кадастру рослинного світу у сучасному ресурсознавстві.

Ситуаційні та тестові завдання

1. Основною метою ресурсознавських досліджень у складі фармакогнозії є:
А. Пошук нових лікарських рослин у місцевій флорі

Б. Вивчення і визначення запасів ЛРС

В. Організація заготівель дикорослої ЛРС

Г. Визначення вмісту діючих речовин у ЛРС

Д. Встановлення тотожності ЛРС

2. Яку аптечну сировину з цього переліку можливо було заготовлено у *природних місцезростаннях* в Україні?

А. Слані ламінарії

Б. Листя евкаліпту

В. Трава ерви шерстистої

Г. Листя шавлії лікарської

Д. Листя мати-й-мачухи

3. Виберіть види дикорослих ЛР, що користуються великим попитом й традиційно у великих кількостях заготовлюються в Україні:

а- солодка гола, б- лепеха звичайна, в- брусниця, г – звіробій звичайний, д- наперстянка шерстиста, є- шипшина собача, ж- женьшень.

4. У фасованому вигляді до аптечної мережі надійшла сировина: а) листя евкаліпту, б) березові бруньки, в) трава ерви шерстистої, г) листя шавлії лікарської, д) **листя мати-й-мачухи**, є) трава споришу, ж) **квітки хамоміли**, з) **квітки волошки синьої**, і) листя м'яти перцевої. Яку сировину з цього переліку можливо *було заготовлено в Одеській обл.?*

5. Оберіть вид використання природних ресурсів-заготівлі дикорослої ЛРС, який не потребує дозволу органу державної виконавчої влади з питань екології та природних ресурсів, тому що здійснюється:

А. Юридичною особою

Б. Фізичною особою для задоволення власних потреб

В. Науковою установою для наукових потреб

Г. Фізичною особою для комерційних цілей

Д. Юридичною особою для потреб виробництва

Б) з теми наступної лекції (Використання ЛР та фітопрепаратів у сучасній світовій медичній практиці)

Література

основна:

1. Рожковский Я.В., Деревинская Т.И., Шевченко И.М., Физор Н.С. Ресурсоведение лекарственных растений. Учебное пособие для студентов 5 курса фармацевтического факультета. - Одесса: ОНМедУ, 2012.-108 с.
2. Державна Фармакопея України: 1-е видання. – Харків: видавнича група «РІРЕГ». – Доповнення 2;3;4 - Харків: Державне підприємство «Український науковий фармакопейний центр якості лікарських засобів», 2008;2009;2011.
3. European Pharmacopoeia. - 4th ed.; Plant Drug Analysis. – Springer-Verlag Berlin Heidelberg, 1996.- 2416 p.

додаткова:

1. Лекарственное сырье растительного и животного происхождения. Фармакогнозия: Учебное пособие.-Под ред. Г.П.Яковлева. –СПб.: СпецЛит,2006. – 845 с.
2. Лікарські рослини: Енциклопедичний довідник. // Відп. ред. А.М. Гродзинський, - К.: УРЕ. 1992.- 544 с.
3. Фармацевтична енциклопедія / Голова ред.ради В.П.Черних. – К.: “МОРІОН” , 2010. – 1632 с.
4. Мінарченко В.М. Лікарські судинні рослини України (медичне та ресурсне значення).-Київ: Фітосоціоцентр, 2005. -324 с.

Питання

1. Історія використання ЛР світовою медициною.
2. ЛР у традиційних медичних системах.
3. Місце ЛР у сучасній світовій медицині і фармації.
4. Географічна приуроченість сировинних джерел фітопрепаратів Європейської фармакопеї.
5. Асортимент ЛРС , найбільш вживаної у сучасній світовій медицині, обсяги заготівель.
6. Особливості використання ЛРС у традиційних та офіціальних медицина Сходу та Заходу.

Тестові завдання

1. З усього різноманіття флори Землі (500 000 видів) науковою медициною за часи її існування вивчено та використовуються близько
А. 250 0000
Б. 50000
В. 5000
Г. 1000
Д. 900
2. Джерелом яких лікарських форм (субстанцій), що використовує сучасна медицина, є переважно тропічні деревно-кущові рослини?
А. Ефірних олій
Б. Бальзамів
В. Жирних олій
Г. Камедей
Д. Смол
3. З якої традиційної медичної системи залучено до сучасної наукової світової медицини сировина – кореневища Аконіту
А. Китайської
Б. Тибетської
В. Індійської (Аюрведи)
Г. Арабської

Д. Слов'янської

4. Традиційна китайська медицина є джерелом використання у сучасній світовій медичній практиці такої лікарської рослини як

А. Женьшень

Б. Кофе

В. Маслина

Г. Евкаліпт

Д. Рицина

5. Які рослини – джерела ЛРС знайшли застосування у європейській (світовій) медицині після відкриття Америки: **цинхона червоносокова**; лимон; **шоколадне дерево (какао)**; кавове дерево; женьшень; діоскорея ніппонська, раувольфія зміїна; касія гостролиста; маслина; чорниця; ревінь тангутський?

8. Література, яку використано лектором для підготовки лекції

Основна навчальна література

6. Фармакогностичне ресурсознавство з основами інтродукції лікарських рослин / Навчальний посібник. – Полтава: ПДМУ, 2021.

7. Державна Фармакопея України : в 3 т. / ДП «Український науковий фармакопейний центр якості лікарських засобів». 2-е вид. Харків : Науковий фармакопейний центр, 2015. Т. 1. 1128 с.

8. Ресурсознавство лікарських рослин: Практикум / Тржецинський С. Д. та ін. – Запоріжжя: ЗДМУ, 2021.

9. Фармакогнозія: підручник для студентів фармацевтичних факультетів / Посилкіна О. В. та ін. – Харків: НФаУ, 2015–2018 (розділи, присвячені сировинній базі).

10. Тржецинський С. Д., Доля В. С., Денисенко О. М. Ресурсознавство лікарських рослин : навч.-метод. посіб. Запоріжжя : ЗДМУ, 2015. 115 с.

11. Грицик А. Р., Водославський В. М., Мельник М. В. Фармакогнозія. Ресурсознавство лікарських рослин : навч. посіб. Івано-Франківськ : ПП Голіней О. М., 2019. 248 с.

12. Зузук Б. М. Ресурсознавство лікарських рослин : навч. посіб. для студ. вищ. фармац. навч. закл. Вінниця : Нова Книга, 2015. 232 с.

13. Heinrich M., Barnes J., Prieto-Garcia J., Gibbons S., Williamson E. M. Fundamentals of Pharmacognosy and Phytotherapy. 3rd ed. Elsevier, 2023. 282 p.

14. Medicinal Plant Resources : textbook / V. M. Minarchenko et al. Kyiv : Palyvoda A. V., 2019. 128 p.

Додаткова література та довідники

15. Лікарські рослини: Рекомендаційний список літератури (актуальні видання 2024 року) / Уманський НУС.

16. Малопоширені ароматичні види лікарських рослин / Наукове видання. – Берегове: ЗУІ ім. Ф. Ракоці II, 2025.
17. Лабораторний журнал з ресурсознавства лікарських рослин : [посібник] / В. М. Мінарченко та ін. Київ : Паливода А. В., 2018. 94 с.
18. Фармакогнозія : підручник для студ. вищ. навч. закл. / В. С. Кисличенко та ін. ; за ред. В. С. Кисличенко. Харків : НФаУ : Золоті сторінки, 2015. 736 с.
19. Державна Фармакопея України : в 3 т. / ДП «Український науковий фармакопейний центр якості лікарських засобів». 2-е вид. Харків : Науковий фармакопейний центр, 2015. Т. 1. 1128 с.
20. Bioprospecting of Ethnomedicinal Plant Resources: Sustainable Utilization and Restoration / ed. by G. Shukla et al. CRC Press, 2024. 466 p.
21. Medicinal Plants: Bioprospecting and Pharmacognosy / ed. by A. B. Sharangi, K. V. Peter. Apple Academic Press, 2022. 602 p.
22. Van Wyk B. E., Wink M. Medicinal Plants of the World. 2nd ed. CABI, 2017. 520 p.

Електронні ресурси

23. Medicinal Plant Names Services (MPNS) Resource. Kew Royal Botanic Gardens. URL: [kew.org](https://www.kew.org) (дата звернення: 22.03.2026).
24. Ресурсознавство лікарських рослин : презентація лекції. Нац. фармац. ун-т. URL: https://cnc.nuph.edu.ua/wp-content/uploads/2023/09/prezentatsiia_resursoznnavstvo-lr.pdf (дата звернення: 22.03.2026).

Методичні рекомендації склав

доцент Бойко І.А.